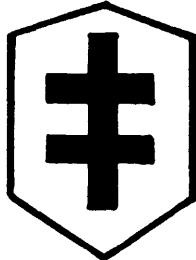

ВАЮЙ, НАРОДЗЕ, ЗА СВАЕ ПРАВЫ! - К.Каліноўскі

З А
В О Л Ю
Б А Ц Ъ-
К А ў-
Ш Ч Ы Н И

ЗВАЖАЙ

Часапіс Беларускіх Вэтэранаў. Выдае Камітэт Сувязі Быўшых Беларускіх Вайскоўцаў

Z V A Z A J - Quarterly magazine, published by Liaison Comm. of Byelorussian War Veterans
Address: K S B V, 57 Riverdale Ave. Toronto, Ont. M4K 1C2

Год 6

Сакавік, 1979

№ 1(13)

ХТО ГАВОРЫЦЬ, А ХТО ВАЮЕ

Брытанскі генэрал сэр Джон Хэкет, пры помачы некоторых мілітарных экспертаў з НАТО, напісаў і выдаў кнігу п.наз. "Жнівень, 1985". Што генэралы ў адстаўках пішуць кнігі ў пераніцоўваюць мінулае, гэта такая навіна, як тое, што... вада мокрая. Але чаму гэта кніга выклікала так шмат адгалоскаў у прэсе? Бачыце, генэрал Хэкет распачаў... трэцюю вайну.

Сам сюжэт аповесці нянадта складаны й перасыпаны-ж, вядома, думкамі ваеннае вярхушкі. Гэта зразумела. Як-ж накш? Генэрал верхнімі катэгорыямі павінен разважаць. Значыцца, "міралюбны" Савецкі Саюз, затрымованы ненадзейнасцю сваіх сатэлітаў, дысыдэнтствам і іншымі пранцамі "найболыш прагрэсывнага грамадзтва" гэтым разам скамандаваў "даёш Парыж, Лёндан і іншы Рым!" Баявая й "добрісная" за пяць дзён запаўзла аж у Галяндью й за Мюнхэн, але пасля скрыпучая эсэсэрскую тэхніка зьнядужэла ў падынку з куды выдатнейшай зброяй НАТО. Ну й таму падобнае. "Таварыши" з Крамля тады, бачыце, пастанавілі зэйграць ядзернай зброяй і, каб папярэдзіць Амэрыку, ударылі.. па Бірмінгам.

Што й гаварыць, наварылі кашы. Ну а гэтыя-ж, каб у даўгу не асташца, смалінулі атамнай ракецинай аж... па Менску. Неўзабаве меншыя браты ўзлаваліся на старэшага быццам за тое, чаму зь імі не параіўся калі атамам па Бірмінгам наважыў упсюорыць. Чаго таіць, людцы добрыя, душа ў пятках, тыя з гэнага боку могуць атамам па якім сталінскім небаскробе ў Варшаве съцебануць.

Адным словам, савецкія сатэліты хто куды, калёніяльнай маскоўскай імпэрыі "капут", а генэралы з пераможнага НАТО зь мілымі ўсъмешкамі рукі сабе ціснуць. Як-ніяк, "старэйши брат" зъняможаны...

Падчас апошніяе вайны й зараз паслья яе мне давялося пазнаць і Менск, і Бірмінгам. Сталіца Беларусі, зруйнаваная Бэрлінам і Москвой, распасцерлася ў руінах, а Бірмінгам быў адно крыху пашкоджаны. І там і тут пазнаў добрых, зычлівых, съціплых людзей. І не

магу сабе ўяўіць (пачуцьцёва намагаюся тримаць раўнавагу), які вар'ят мог-бы накіраваць атамныя ракеты на адзін ці другі горад... І як Беларуса, цікавіць мяне, чаму Менск?

Баюся, што людцы, каторыя вось такое выпісваюць, запраўды падобнымі катэгорыямі думаюць ды магчыма ракеты маюць вось на такія гарады нацэленыя. І ў выпадку чаго... Жахліва падумаш!

Але-ж дазвольце зь іншага боку зірнуць. Гэтыя з гэтага боку пішуць, кнігі выдаюць, ужо наступную вайну на паперы вядуць. А гэныя-ж, крамлёўскія маршалы, генэралы й іншыя цівуны, бязумоўна, фігу напішуть, бо ім не дазволена. Але ці-ж іхныя ракеты на іншыя гарады не нацэлены і ці па загаду не націснуць кнопкі? Але ці патрэбна ім будзе?

Трэцяя вайна распачалася дзесь у 1948-м годзе. Ад таго часу бальшавікі пасоўваюцца наперад ды не пры даламозе атамнае зброі, а зладзейства, шантажу, шпіянажу, тэрарызму, звычайнае зброі, падману, абаламучваньня, народазабойства, застрашваньня. Эўра-пэйскія сатэліты, Кітай, Куба, Ангола, Мазамбік, Афганістан, Ветнам, Этыёпія, - гэта шмат краін і народаў. Цяпер да Паўднёве Афрыкі падбіраюцца, а там Паўднёвая Амэрыка на чарзе.

Здавалася-б, што хіба адно съляпия гэтага ня бацаць, а Хэкету ды іншым сэрэм вунь ужо калі трэба было-б вочы працерці. Вы, бойсы, во так пішыце, а яны да вас з голымі рукамі дабяруцца, як той Салжаніцын казаў.

Шікава ці падтрымліваце вы дэтант і таргоўлю з гэнымі бязбожнымі антынароднымі пачварамі. Магчыма, што падтрымліваце, бо гэта-ж для бізнесу надта добра. Ну й час ад часу яшчэ якую кніжонку можаце згарусыціць, каб асьцерагчы каго... Вось так. А тая вайна, што даўно распачалася, няхай прадаўжаецца...

Трэба было-б рагатаць, калі-б ня было жахліва й трагічна сумна...

К. Акула

ВІНШУЕМ НАШИХ СУРОДЗІЧАЎ ЗЪ ВЯЛІКІМ СВЯТАМ 25-іа САКАВІКА
ЖЫВЕ БЕЛАРУСЬ!

К.С.Б.В.

ЗА РЭАЛЬНУЮ ПАЛІТЫКУ ЎДАЧЫНЕНЬНІ ДА КНР

У беларускім эміграцыйным друку кітайская тэматыка закранаеца рэдка. У 1948/49 гадох, у сувязі з падзеямі, які тады мелі месца ў Кітаі, пра баі між камуністычнымі і ўрадавымі войскамі, ды наагул пра сътуацию ў Кітаі пісала даволі часта газета "Бацькаўшчына"(1). Пра рэлігійнае жыцьцё й перамены ў гэтай галіне ў тагачасным Кітаі пісаў часопіс "Божым Шляхам"; асабліва цікавы быў артыкул а.П. Хоў "Рэлігійныя перамены ў Кітаі", зъмешчаны ў 39-м нумары з 1950 году (2). Затым з'явіўся быў артыкул прысьвечены пытањням нацыянальных меншасцяў у Кітаі (здаецца, што ў "Бацькаўшчыне"). А. Язэп Гэрмановіч у сваёй кнізе "Кітай-Сібір-Масква" прысьвяціў Кітаю некалькі бачынак. У далейшым кітайская тэматыка пачала зынікаць, абмяжоўваючыся да інфармацыйных зацемак міжнароднага характару.

Існуе некалькі прычынаў гэтай абмежаванасці. Га-лоўная зь іх – гэта вяліварная адлегласць Кітаю ад Беларусі, поўная адсутнасць у нас спэцыялістаў у кітайскіх пытањнях (сінолягаў) і засяроджванье эміграцыйнай прэсы на сваіх нацыянальных тэмах і проблемах, факт зразумелы ў нашых абставінах і умовах. Аднак гэта не павінна быць перашкодай для таго, каб мы наагул не займаліся кітайскім пытањнем. Наадварот, і асабліва цяпер, калі кітайска-расейскі канфлікт у поўным разгары, а міжнароднае значэнне КНР расцеце з кожным днём. Усё гэта вымагае ад нас заніць пэўную становішча. Мы павінны сачыць за ходам падзеяў, каб не знайсціся ў сътуации стваральнікаў Беларускай Народнай Рэспублікі паслья абвешчанья незалежнасці Беларусі ў 1918 годзе, калі яны апынуліся перад адсутнасцяй добра распрацаванай канцепцыі свае вонкавае палітыкі. У сувязі з гэтым варта прыпомніць, што пісаў на гэтую тэму А. Дзіда ў сваім артыкуле "Сучасныя праблемы беларуское вонкавае палітыкі", надрукаваным у "Бацькаўшчыне" да-кладна трывцаць гадоў таму: "Беларускі народ у васобе сваіх нацыянальна-палітычных арганізацый яшчэ ў нады 1-е Сусветнае вайны зразумеў недастатковасць толькі сваіх нацыянальных сілаў для здабыцця і ўтрыманья свободы й незалежнасці, вызнаў канечную патрэбу павязанья сваіх сілаў із сіламі іншых, занявленых расейскай імперыяй народаў... З увагі на тое, што ён з'яўляецца тады ў вельмі няспрыяльнай палітычнай сътуации, у якой абвешчаная ў 1918 годзе Беларуская Народная Рэспубліка змагла ўтрымаша толькі год, паслья чаго, будучы падзеленай Рыскай угодаю, якою лучыла ў склад Расеі й Польшчы, – беларуская вонкавая палітыка не змагла разъвівацца ў стройную і наўгеды палітычную дактрину із сілай дзяржаўнага й нацыянальнага законе. Гэта й спрычынілася да таго, што наш далейшы нацыянальна-вызвольны рух, параліжаваны найцяжэйшым у гісторыі расейска-камуністычным рэжымам і нацыянал-шавіністичным рэжымам у Польшчы, з'яўляўся часам да арыентацыйных настаўленіньня вузкаканюнктурнага характару, каб хоць гэтым ратавацца ад загрозы павольнае нацыянальнае съмерці. А між тым, калі-б мы мелі дагэтуль добра распрацаваную канцепцыю свае вонкавае палітыкі ды

срога караваліся ёю ў сваім змаганыні, то напэўна зашчадзілі-б шмат ахвяраў, зъбераглі-б шмат намарна страчаных сілаў і былі-б ужо далёка наперадзе па дарозе да мэты"(3).

Як мы ўжо адзначылі, артыкул гэты быў напісаны трывцаць гадоў таму, У ім гаварылася пра "павязаныне сваіх сілаў із сіламі іншых, занявленых расейскай імперыяй народаў". Сяньняшняя Кітайская Народная Рэспубліка не належыць да "панаўленых" Москвою народаў, але яна змагаецца супраць нашага супольнага ворага – тэй-же самай расейскай імперыі, званай Пэкінам "сацыял-імперыялізмам" або "сацыял-калёніялізмам", супраць тэй самай Масквы, якая панаўльвае Беларусь і іншыя нерасейскія народы СССР ужо ад даўжэйшага часу. У гэтым і ёсьць актуальнасць згаданага артыкулу Дзіда і кітайскага пытањня наагул.

У гэтым артыкуле мы ня будзем займацца ўнутранымі кітайскімі праблемамі. Мы ня будзем таксама ўглыбляцца ў значэнне ідэялётгічна-тэрміналётгічнага падыходу Кітаю да розных міжнародных пытањняў. Аднак мы адзначым тое, што ацэнка, якую дае КНР сучаснай палітыцы Масквы, ёсьць рэалістычная, аб'ектыўная й правільная. І гэта датычыцца так унутранай як і вонкавай палітыкі СССР. У адрозненьні ад Захаду, які ўвесі час толькі "далікатнічае" з Москвой, Кітайцы ня толькі знаюць, а і дакладна разумеюць і рэална ацэнываюць увесі мэханізм расейскай экспансыўнай імперыялістичнай машыны ды маюць адвагу называць рэчы сваім імям, адкрыта ўказваць на ейныя глобальныя мэты і на ёе небяспеку для ўсяго сьвету. Для Кітайской Народной Рэспублікі расейскі імперыялізм – званы "сацыял-імперыялізмам" (4) "Мае сваё карэнье ў царскім экспансіянізме й калёніялізмі". Ён больш хітры й падманлівы, чым іншыя формы нэакалёніялізму, бо ён ужыццяўляе сваю калёніяльную палітыку пад маскай "лэнізму", "прапетарскага інтэрнацыялізму", і г.п. Ён навет дазваляе сабе на калёніяльныя махінацыі, прыкідваючыся адначасна няпрымірымым ворагам калёніялізму. Савецкі Саюз прыйшоў позна ў шэрагі калёніяльных дзяржаваў і таму ён ёсьць больш агрэсывны ў сваіх замахах на сувэрэннасць і нацыянальныя інтарэсы іншых краінаў. Ён імкненца да падмінавання ўпłyваў ЗША і эвентуальнага ўстаранення іх ува ўсіх частках сьвету, каб дабіцца для сябе сусветнага панаваньня. Крэмль мае абсолютны контроль над эканомікай краіны, а таксама над цэлым дзяржаўным апаратам, так што ён можа мабілізаваць усе рэсурсы краіны – палітычныя, эканамічныя й вайсковыя на службу калёніяльной экспансіі".

Кітайская прэса перапоўненая падобнымі цвердзяннямі і каментарамі. Гэтак, напрыклад, часопіс "Пэкінг Рэвю" (5), гаворачы пра маскоўскі "сацыял-калёніялізм" падчырківае таксама, што "Гэты калёніялізм новага тыпу мае сваё карэнье ў царскай Расеі, у традыцыі экспансыўнай краіны, якая ў свой час была найбольш варварскай і жорсткай калёніяльной імперы-

ЗВАЖАЙ

3

яй. Толькі што тады, калі ранейшыя цары марылі пра будаўніцтва калясальнай сусьветнай калёніяльнай імпэрыі ад Эльбы да Кітаю і ад Адрыятыку да Арктыкі, дык новыя цары, якія цяпер гавораць адкрыта пра свае царскія "традыцыі", ап'янелі ад амбіцыяў, што пераходзяць навет межы лятуценъяў іхных бацькоў".

Пэкін дзея таксама ў агульным правільному ацэнку і пэўных асноўных аспектаў нутраной палітыкі Масквы, асабліва нацыянальнай палітыкі яе. Гэтак, камэнтуючы новую Канстытуцыю СССР, кітайскіе агенцтва "Гсен-гуг" пісала, што "...брэжнеўская кліка ўклала ў праект канстытуцыі такія абсурды, як "новая гісторычная супольнасць народаў", "пайстаў савецкі народ", "павінны ўтварыцца перадумовы для збліжэння ўсіх нацыяў і нацыянальнасцяў СССР" (6). І далей: "Гаворачы пра сутнасць гэтых цверджаньняў, савецкая прэса паясьняе, што "расейская нацыя ёсьць перадвой нацыяй" і "першай нацыяй гэтай супольнасці". Збліжэнне ўсіх нацыяў і нацыянальнасцяў СССР у запраўднасці азначае замену нацыянальных моваў супольнай мовай – расейскай, выэлімінаванне розніцаў між нацыянальнасцямі і, урэшце, утварэнне аднай нацыі і аднай мовы. Гэта – тыпова вялікарасейскі шавінізм і гвалтоўная русыфікацыя нерасейскіх нацыяў і нацыянальнасцяў" (7).

Усе гэтыя і падобныя выказваныні разам узятыя паказваюць, што Кітай ёсьць жыцьцёва зацікаўлены ў зынішчэнні расейскага імпэрыялізму і намагаецца ўсялякімі спосабамі паслабіць яго, перашкодзіць дзейшай яго экспансіі ды давесці яго канчаткова да поўнага развалу. З гэтаю мэтай Пэкін мабілізуе ня толькі ўласныя сілы а і вонкавыя. З увагі на вялізарную ролю КНР у міжнароднай палітыцы, насы дачыненьні да Пэкіну, нашы пазыцыі ў адносінах Кітаю да паняволеных Масквою народаў і да іхнага вызвольнага змаганьня не павінны ўжо цяпер і асабліва ў будучыні быць абыякавымі. Праўда, кітайскія кіраўнікі не апрацавалі яшчэ канкрэтнай палітычнай праграмы адносна нерасейскіх народаў СССР. Ацэньваючы правільна нацыянальнае пытаньне як адно з найбольш слабых месцаў Савецкага Саюзу, яны ня выказаліся дагэтуль (паколькі нам ведама) у справе прызнанья нерасейскім народам СССР права на поўнае нацыянальнае самавызначэнне ў форме собскай дзяржаўнасці і сувэрэннасці, забясьпечваючы ім актыўную падтрымку, як гэта яны зрабілі з краінамі Трэцяга Сvetу.

Гэта датычыща ў радыёперадачу. У Сібіры і ў раёнах, што мяжуюць з Кітаем жыве вялікая колькасць нерасейскіх народаў, у тым ліку і Беларусаў. А што яно так, съветчыца савецкія-ж кітайцы. Гэтак, напрыклад, беларускі савецкі аўтар Андрэй Ракаў, у сваёй працы "Население БССР" (8) піша: "Зь Беларусі ў Сібір выехала насельніцтва больш, чымся з другіх частак Эўрапейскай Расеі. Расьсяляліся Беларусы па ўсёй Сібіры, аднак больш усяго яны пасяляліся ў Енісейскай губэрні – у Канскім, Ачынскім і Краснайрскім паветах. Многа Беларусаў працьвівалі ў Усурыйскім краю, у Табольскай і Томскай губэрнях. У Сібіры Беларусы выбіралі мясцовасці, якія прыпаміналі ім

пакінутую бацькаўшчыну. Часьцей за ўсё яны пасяляліся ў лясных мясцовасцях каля ракаў. Гэтак, у Канскім павете, паводле перапісу 1926 году, жыло 13,4% Беларусаў, у Тулупскім – 14%, у Торскім – 15,8%.

Даныя пра эміграцыю насельніцтва з Беларусі пацьвярджаюцца й іншымі кітайцамі. Гэтак, паводля съветчаныя М. Кавальскага, ужо на мяжы XIX-XX стагоддзяў Беларусы складалі 5/6 жыхароў Усурыйскага краю. Асабліва шмат беларускіх сялян перасяліліся ў Сібір пасля пабудовы ў канцы XIX ст. Сібірскай чыгункі. За 13 гадоў, з 1896 да 1909 г. сюды выехала з Віцебскай губэрні 153,6 тыс. людзей, з Горадзенскай – 27,5, з Менскай – 95,7, з Магілеўскай – 200,3 тысячи. Агульная колькасць перасяленцаў з Магілеўскай, Віцебскай і Менскай губэрняў, зарэгістраваных толькі ў Чэлябінску й Сызрані, складала за 19 гадоў, з 1896 да 1914 году каля 500 тыс. чалавек".

Калі да гэтай колькасці Беларусаў, пераселеных да 1-й Сусьветнай вайны, дадамо ўсіх тых, што былі прымусова дэпартаваны ў Сібір або перасяліліся "добраахвотна" за апошнюю 60 год, дык атрымаеща вялізарная колькасць беларускага насельніцтва ў Сібіры, вялікая частка якога жыве якраз у прыграчнай з Кітайскай Народнай Рэспублікай паласе. Таму кітайскія кіраўнікі ў сваей дзейнасці павінны браць пад увагу і гэты так важны дэмографічны фактар, асабліва, калі гутарка йдзе пра эвэнтуальныя радыёперадачы на Савецкі Саюз у мовах нерасейскіх народаў. Беларуская эміграцыя з свайго боку і асабліва адказныя за вонкавую палітыку асобы павінны перагледзіць якія рэальнаяя магчымасці існаванія ў гэтай галіне нашай вонкавай палітыкі, каб не паўтарыліся памылкі мінулага, каб нам ня прыйшлося зноў, як пісаў А. Дзіда, дарэмна траціць сілы і мець непатрэбныя ахвяры.

Язэп Барэйка**Зноски:**

- 1) "Бацькаўшчына", № 35(38), 1948, "Крытычнае палаўненне ў Кітай"; № 39 ("Трагэддыя Нацыянальнага Кітая"); № 39 (42) ("Наступ на Нанкін"); № 45, 1949 г. ("Бязвыходнае палаўненне Кітая" і інш.).
- 2) "Божым Шляхам", № 1(28), 1950, б. 11-12 ("У чырвоным Кітай"); № 12(39), 1950, б. 5-11 (а. Павал Хоу: "Рэлігійныя перамены ў Кітай") і інш.
- 3) А. Дзіда: "Сучасныя праблемы беларускае вонкавае палітыкі", "Бацькаўшчына", № 35 (38), 1948, б. 3.
- 4) "Чырвоны сцяг", № 11, 1977 (цытуем паводля артыкулу Анатоля Каміньскага "Політична асиметрія в Украінско-кітайскіх взаєминах", "Сучасність", № 2 (206), 1978, б. 97.
- 5) Hsing Hua (Press Agency). 'Soviet Social Colonialism Stands Exposed', Peking Review, з 2 сінезня, 1977, б. 22 (гэтаксама як і 4).
- 6) 'Commentary: Reactionary Essence of New Constitution of USSR', Press Release, № 48 з 13 чэрвеня, 1977.
- 7) Idem.
8. А.А. Раков, "Население БССР", Из-во "Наука и Техника", Минск, 1969, б. 83-84.

З В А Ж А Й

ПЁТРА РОДЗЕВІЧ
У 36-я ўгодкі арышту й 35-я ўгодкі съмерці.

*Ад Рэдакцыі: Цікавыя зь гістарычнага гледзішка
 ўспаміны А. Калодкі зъмяшчаюць для інфармациі.
 За эўмест і паданыя ў іх факты адказнасць, бязу-
 моўна, бярэ на слабе аўтар.*

У сакавіку й красавіку сёлета мінае 36 гадоў ад арышту й 35 гадоў ад мучаніцкай съмерці Петры Родзевіча. Як аднаму з найбліжэйшых супрацоўнікаў і прыяцеляў Нябожчыка, мне давялося дзяліць зь ім апошняі гады ягонага жыцця, дзяліць і цяжкасці ў змаганнях, радасць у перамогах і сум і цярпенныі за нашыя нацыянальныя ідэалы.

Пётры Родзевіч радзіўся ў Беласточчыне (Саколка). Бацькі Беларусы-каталікі далі яму моцнае нацыянальнае ўздадзенне ўзгадаваньне. Скончышы пачатковую школу, Нябожчык уступае ў кляштар а.а. Марыянаў, дзе й прафыюе некалькі гадоў. Пакінуўшы кляштар, канчае музычную школу ў Варшаве. Працуе пазней арганізатор у беларускіх каталіцкіх парафіях. Аднак за сваю беларускую дзейнасць я можа нідзе доўга ўтрымаша. Пасьля доўгіх старанняў атрымоўвае працу настаўніка сьпеву й музыкі ў прыватнай школе. З прыходам у 1939 г. бальшавікоў, ён пераяжджае ў Вільню. Пры лятувіскай акупцыі Пётра Родзевіч бярэ вельмі актыўны ўдзел у беларускім нацыянальным жыцці. Ён таксама арганізуе хор, які сваімі выступленіямі здабывае славу сярод жыхароў Вільні. З прыходам Немцаў Пётра Родзевіч з'яўляецца адным з арганізатораў Беларускага Нацыянальнага Камітету ў Вільні й бярэ зноў-жа вельмі актыўны ўдзел у беларускім грамадzkім жыцці.

БНК хутка накіроўвае яго на працу ў Вялейшчыну, дзе малы беларускі актыў толькі пачынаў цяжкое змаганье з польскімі шавіністамі, якія навет і ў тыя часы не забыліся пра вялікую Польшчу "ад мора да мора". Расстрэлы беларускай інтэлігенцыі, масавыя й жорсткія расправы з нацыянальна актыўнымі сялянствам, далейшая паліянізацыя праз школы, адміністрацію й касцёл – усё гэта прычыны, дзеля якіх шмат хто зь інтэлігенцыі пакінуў акругу, ня бачачы нікай магчымасці грамадzkай працы. Жменька-ж тых, што засталіся й распачалі, здавалася-б, безнадзейнае змаганье, была малая, таму й прыезд новай адзінкі быў вітаны з радасцю.

Пётра Родзевіч атрымоўвае назначэнне на школьнага інспектара ў Сьвірскі павет, які найбольш стаўнай пад польскім прыгнечаньнем. Дзякуючы нястомнай працы й энэргіі Родзевіча, тут хутка паўстаюць школы арганізатаца беларускі хор і павет прыймае паволі ўзноў беларускія характеристар. З адыходам Сьвірскага павету да Генэральнага Камісарыяту Летувы, Родзевіч вяртаецца ў Вялейку і зноў-жа як школьнага інспектара павету. Тут арганізуе беларускі хор, а також пачынае стараныі дзеля адкрыцця беларускай настаўніцкай сэмінарыі.

Адначасна бярэ актыўны ўдзел усіх працах беларускага грамадzkага характару, здабываючы гэтым сярод мясцовага насельніцтва вялікую папулярнасць. А калі звольнілася становішча начальніка павету ў Вялейцы, мясцовы беларускі актыў хацеў мець на гэным месцы ня толькі цівёрдага Беларуса, але й чалавека з адміністрацыйнай практикай і моцнымі характеристикамі чалавека, якога нельга было-б застрашыць ні арыштам ані съмерцяй. Таму пасьля некалькіх месяцаў працы ў школьнім інспектарыяце, Пётра Родзевіч абыймае становішча начальніка Вялейскага павету. Як начальнік павету, дзе мясціліся цэнтральныя ўлады акругі, ён патрапіў сканцэнтраваць у сваіх руках усе ніцы беларускага нацыянальна-вызвольнага змаганья. А калі нямецкі камісар акругі склікаў з'езд начальнікаў паветаў, дык напярэдадні з'езду заўсёды адбывалася ў памешканні Родзевіча нарада беларускіх (бо былі яшчэ й польскія) начальнікаў паветаў, на якой прыймаліся адпаведныя лініі што да становішча Беларусаў адносна нямецкай палітыкі ў акрузе.

У другой палове 1942 году амаль з кожным днём узрастала супрацьнямецкая савецкая партызанская а разам з гэтым і шалеў тэрор Гэстапо. Створаны пры Гэстапо г.з. беларускі съледчы адзьядзел з расейскім правакатарам Вячаславам Перамыкіным на чале, распачаў крывавую акцыю. Паленьне беларускіх вёсак, масавыя расстрэлы, амаль штотыднёвыя экзэкуцыі ў вялейскай турме – усё гэта было прычынай складанія начальнікамі паветаў войстрых пратэстаў і ў акруговыя камісарыят і ў Гэстапо.

Нічога аднак не памагала. Перамыкін і ягоныя "малайцы", сярод якіх былі, на ганьбу, і Беларусы, гулялі па ўсёй акрузе. І так у пачатку сакавіка 1943 году банда Перамыкіна, шукаючы камуністых, напала на вечарынку моладзі ў вёсцы Халапы, прадмесці Вялейкі. П'яныя гэстапаўцы ўварваліся ў хату, у якой адбывалася вечарына, застрэлі дзевяць чалавек, дабілі раненых, іншыя-ж ўдзельнікам у ліку каля 30 чалавек загадалі разьдзяцца да бялізны й адвезылі іх у такім стане ў вялейскую турму. Аб tym, што ўдзельнікі вечарынкі ня мелі нічога супольнага з камунізмам, съветчыцы між іншых і той факт, што ўсе арыштаваныя пасьля некалькіх тыдняў былі з турмы звольненыя.

Вышэй апісаны выпадак узварухнуў усіх Беларусаў. Начальнік павету Родзевіч і ніжэй падпісаны, як ужо акруговы кіраўнік Беларускай Народнай Самапомачы, злажылівойстры пратэст у Гэстапо й акруговыя камісарыят, а мясцовыя беларускія патрыёты наладзілі ў праваслаўнай царкве Вялейкі ўрачыстую паніхіду па замардаваных. На паніхіде з'явіўся, ясна, і П. Родзевіч. Ужо пад канец службы ў царкву ўвайшло некалькі гэстапаўцаў, а сярод іх і іхныя агенты Пётра Саўчыц і Кастусь Касяк.

ЗВАЖАЙ

5

Дзеля таго, што сама паніхіда па замардаваных была ў дзікім уяўленьні Перамыкіна ўважаная за супрацьнямецкую акцыю, удзельнікі яе, пераважна беларуская інтэлігэнцыя, наразіліся на гнеў усеёладнага Гэстапо. На публічнай зборцы Перамыкін заявіў, што 99% беларускай інтэлігенцыі – гэта камуністы, якіх трэба найхутчэй зьліквідаваць. У вадказ на гэта быў зложаны начальнікам павету й акруговым кіраўніком БНС войстры пратэст у Генэральны Камісарыят у Менску, перасланы службовай дарогай праз акруговага камісара. У вадказ на гэты пратэст, 23 сакавіка 1943 году Пётра Родзевіч і ніжэй падпісаны былі арыштаваныя нямецкім Гэстапо й укіненыя ў вялейскую турму.

Гэты арышт ашаламіў беларускае грамадзва Вялейшчыны й голасным рэхам адбіўся па ўсёй Беларусі. Не памаглі ні пэтыцыі ні пратэсты ў найвышэйшыя нямецкія ўстановы. Як і трэба было спадзявацца, тагачасны старшыня БНС др Іван Ермачэнка адмовіўся ад усякай інтэрвэнцыі на карысць арыштаваных. Калі мгр Часлаў Найдзюк зьвярнуўся да яго з просьбай зрабіць спробу ў адпаведных уладаў, каб яны звольнілі арыштаваных, Ермачэнка адказаў: – Нічога рабіць ня буду. Так ім і трэба!

У турме Родзевіч прамучыўся больш году. Цяжкія турэмныя ўмовы, воши, клапы, съпярша толькі турэмны паёк, былі ягоным удзелам. Сырыя съцены турмы спрычыніліся да таго, што вязень пачаў траціць слух. Ужо пазней беларускае грамадзтва наладзіла яму матар'яльную помоч. Часта ён атрымоўваў падачкі ад сялян навет яму асабіста наведамых, ад моладзі з настаўніцкай сэмінары. Гэтая-ж моладзь дойгія месцы, вяртаючыся пасля навукі із школы й ведаючы, у якой камэры сядзіць Родзевіч, здымала перад вокнамі турмы шапкі.

Нябожчык перажыў у турме шмат жахлівых допытаваў, якія аднак не зламалі яго. Ня маючы іншых довадаў, Гэстапо абвінаваціла яго.... ў польскасці. Адпаведныя "доказы" здабылі агенты Саўчыц і Касяк. Найбольш матар'ялаў на арыштаванага здабыў Саўчыц. Яму давялося ездзіць і ў Вільню, а навет у Саколку. Адтуль прывёз фатографію Родзевіча ў сутане ды прыватныя лісты. Асабліва важным "доказам" была рэкамэндацыя (у арыгінале) аднаго польскага капитана. Шукаючы перад вайной працы, Родзевіч зьвярнуўся да свайго б. камандзера роты, каб той даў рэкамэндацыю, што апошні зрабіў. У ёй было напісаны: "Знаю сп. Родзевіча як працавітага й годнага даверу чалавека й ветліва прашу дапамагчы яму знайсьці працу".

У галаве Саўчыца ўсе польскія афіцэры былі сябра мі двойкі ды памагалі толькі тым, якія ўжо былі на паслугах двойкі. Значыць і Родзевіч, каталік, Паляк, меў давер у афіцэра двойкі, сам працаваў у гэтай арганізацыі.

На ніжэй падпісанага Саўчыц пры зёз наступныя "довады": вайсковую кніжку, карпарацыйны дэкель (шапку), копію ўніверсытэцкага дыплёму, прыватныя лісты, шмат здымкаў з часоў гімназіі й універсытэту. Усё гэта знайшоў пры рэвізіі майго старога памешканья ў Вільні, дзе я жыў апошнія 6-7 гадоў і дзе яшчэ пераходзіліся мае рэчы.

Аб "здабычах" Саўчыца казала мне мая сяброўка Вера Баслык, якая адведала мяне ў турме. Пры гэтым быў Віталь Кажан.

Ня гледзячы на ўсе спробы звольніць яго, Родзевіч астаўся ў турме. Не памагла інтэрвэнцыя інж. Міколы Абрамчыка, старшыні берлінскага Беларускага Камітэту. Наапошку, у красавіку 1944 г. яго зь іншымі вязнямі вывеззілі ў вёску Гліннае (каля самай Вялейкі), дзе ўсіх укінулі ў пустое гумно. Гэстапаўцы далі некалькі стрэлаў, Родзевіч быў ранены, але жыў яшчэ. Гэстапаўцы тады кінулі некалькі гранатаў. Гумно пачало гарэць, а зь ім і вязні. Кажуць, што пры гэтай "баёвай акцыі" прысутнічалаў і Саўчыц.

Кастусь Касяк надакучыў і вялейскаму Гэстапо ў гэбітскамісару Шмідту. Яго адправілі съпярша, як начальніка павету, у Крывічы, але ён больш часу праводзіў у Вялейцы, дзе піў і гуляў днямі й начамі. Гэта абурыла Шмідта, які перанёс Касяка далей ад Вялейкі – у Мядзел. Хутка пасля гэтага Мядзел быў цалкам акружаны савецкімі партызанамі й вырваша адтуль было вельмі цяжка.

Апошнім зрабіў гэта школьны інспектар Васіль Місюль. Ён хацеў узяць із сабой Касяка, але той адмовіўся.: – З пустымі рукамі выяжджаць ня буду, я маю сёе-тое. Як-же кінуць?

Місюль выехаў з голымі рукамі, але ўратаваў галаву ў жыве цяпер у Саўт Рывэрз у ЗША. Ніжэй падпісаны зноў Місюля зь Вялейкі, пасля вайны жыў зь ім у абозе ДП Вэнторф у Зах. Нямеччыне. Касяк з акружэння ня выйшаў, дастаўся ў рукі партызанаў. Вячаслава Перамыкіна бальшавікі злавілі ў травені 1945 г. у Берліне. У канцы 1945 г. Касяка й Перамыкіна публічна павесілі ў Вялейцы.

Пётра Саўчыца, агент вялейскага Гэстапо, арганізатар і ўдзельнік гэтак званай валожынскай акцыі ў 1943 годзе (*), жыве цяпер у ЗША ды бярэ ўдзел у зарубежніцкім руху, быў навет нейкі час прэм'ерам "ураду" БЦР. Якісь год таму высьвяціўся на съвята-ра праваслаўнае царквы грэцкае юрысдыкцыі.

Згадваючы Саўчыца й ягоную дзейнасць як агента вялейскага Гэстапо, хацелася-б ведаць, ці моліца ён пры аўтары за супакой душ людзей, зьліквідаваных ім асабіста падчас гэтак званай валожынскай акцыі? Ці моліца ён за супакой душ халапоўскіх хлапцоў і дзяўчат, да съмерці якіх ён спрычыніўся як агент Перамыкіна? Щі, урэшце, сънцца яму съв. пам. Пётра Родзевіч, вялікі беларускі патрыёт, ахвяра калішняга агента Гэстапо, а цяперашняга "прападобнага айца" Пётры Саўчыца?

A. Калодка

*) Аб так званай валожынскай акцыі ўспамінаў я ў артыкуле "Беларусы ў нямецкіх лягерох съмерці" ("Беларус", № 241, травень, 1977). Разам зь ніжэй падпісаным у 1943 годзе сядзела ў Аўшвіц-Біркенаў каля 20 маладых хлапцоў, б. беларускіх паліцыянтаў з Першай і Вішнева Валожынскага раёну. Гэта былі съведамыя Беларусы й адзінай іхнай "віною" было тое, што былі

(Заканчэнне на бач. 6-й)

А Д О З В А

Дарагія Суродзічы!

Шмат гутаркі было, а час ад часу былі націскі на япіскапаў, каб у службах мы ўжывалі родную мову. А таксама на Саборы БАПЦ 29 чэрвеня, 1972 году, разважалася пра родную мову ў багаслужбах.

З Божае ласкі, ужо зданы да друку служэбнік. Зъмест яго наступны: 1) Трэба ведаць – тлумачынне для съятароў і міранаў; 2) Сустрэча архірэя, калі служба архірэйская; 3) Праскамідья; 4) Св. Літургіі Яна Золатавуснага й Васіля Вялікага; 5) Малітвы съятарства саслужнікаў у съв. Літургіі; 6) Водпусты; 7) Пракімены; 8) Трапары.

Служэбнік мае выйсьці на продаж дзесяці ўвосень 1979 году. Гэта ёсьць новая падзэя ў нашай гісторыі, бо ўпяршыню друкуеца служэбнік у жывой роднай мове. Прыблізны кошт друку – каля 3 000 даляраў. Гэта ёсьць немалая сума яе трэба зыбраць. Калі будзе выручка за служэбнік дык пойдзе на выданье напрастольных Эвангельля й Апостала.

Дарагія Суродзічы, я паслухаўся Вашага голасу й адважыўся выдаць служэбнік. Зъвяртаюся да Вас, прыйдзіце на сустрач сваімі ахвярамі. Дзеля пэўнасці высылаіце свае ахвяры банкавымі векселямі (чекамі) на імя парофіі:

BELARUSEN AUTOCEPHALIC
ORTHODOX CHURCH

Parish of Saint Kiryla of Turaus, 524 St. Clarens Ave., Toronto, Ont. Canada, M6H 3W7

зазначаючи, што ахвяра на служэбнік.

Госпад і Збаўца наш Ісус Хрыстос няхай мае Вас у Сваіх апецы, ды ахіне ўсіх Вас Сваіх ласкай, любоюю й міласэрдзем.

21 снежня, 1978 году
Таронта, Канада

Архіяпіскап
Мікалай

П Е Т Р А Р О Д З Е В І Ч

каталікамі. Арыштавалі іх зь некалькімі каталіцкімі ксяндзамі падчас тэрарыстычнае акцыі агентаў вялікага Гэстапо Пятра Саўчыца й Кастануся Касяка, якія на чале гестапаўцаў-латышоў выбраліся на барацьбу з партызанамі. Было аднак бесіпячней "змагацца" з цывільным насельніцтвам, паліць хаты, грабіць, забіваць іншіх людзей і прывезіці ў Вялейку добрых некалькі дзясяткаў арыштаваных, чымся змагацца з узброенымі партызанамі.

Прывезеныя ксяндзы былі хутка ў Вялейцы расстрэляныя, а б. паліцыянты апшнуліся ў Біркэнгау.

А. Калодка

СВЯТОЙ ПАМЯШІ АЎГЕН ТРУСАЎ

20-га студзеня сёлета ў Моншана, у Францыі, адыйшоў на вечны супачын съв. пам. Аўген Трусаў. Пакінуў трах сыноў, жонку, дзвёх нявестак з унучкамі.

Адны з нас на эміграцыі жывуць у сталіцах беларускага руху, такіх як Нью Ёрк ці Лёндан, іншыя ж на прывінцыі, часта ў такіх мясцовасцях, як Мэншана. На правінцыі шмат нацыянальнае работы няма, хіба якое нацыянальнае съвята. Пра суродзічаў адтуль радзей чуваць, хіба ў газетах. Аўген Трусаў жыў на правінцыі, а гэтыя ж чалавек дома ладную часціцу свайго жыцця прысьвяціў беларускай справе, пераважна збройнаму змаганью за незалежную Беларусь.

Нарадзіўся ў 1911 г. у Фінляндыі. Трусавы вярнуліся ў Беларусь у 1920 г. і Аўген, пасля Віленскай Беларускай гімназіі паступіў у польскую войска, дзе дабраўся аж да афіцэрскага рангі. За часоў нямецкае акупациі, спачатку ачысьціўши ад чужога ѹварожага Беларусам элемэнту гарнізон паліцыі, Трусаў і ягоныя дзяцюкі выдатна ганялі ѹзньішчалі бальшавіцкія банды. Съветчанынем гэтага ёсьць ведамая нашым чытаем баявая нач п.заг. "Курылавічы" (гл. "Зважай" № 2(8) 1977 г.).

Пры арганізацыі Беларускага Краёвае Абароны ў той час капітан Трусаў абняў каманду батальёнам. Ён вельмі любіў беларускую войску і бязумоўна, што ў вольнай Беларусі мог бы куды далей пайсьці ѹзьмата добра гра зрабіць. Яго характеристыкала вялікая ахвярнасць, разважлівасць, баявая адвага, здольнасць кіраванья людзьмі ў складаных сітуацыях.

Няспрыяльны лёс выкінуў Аўгена на выгнанье, дзе знайшоў прытулак у малым французкім мястэчку. Давялося нялётка, пакуль гняздо на чужыне зьвілося. Мне Трусава давялося сустрэць першы раз п'ять год таму назад. Як на нашы канадскія стандарты, жыў небагата, але, пэўнене-ж, куды лепш чымся які прыгонны калгасьнік у паняволенай бацькаўшчыне. У гутарках са мной вынырала наверх ніколі незагойная туга па роднай зямлі ѹвічна пальміруючай трывога пра яе будучыню і клопат пра тое, што мы, гэтта на эміграцыі занадта мала робім для вызвалення нашага народу.

— Праўда, Моншана, сам бачыш, вёска. Што тут зробіш... — паціскаў рашчаравана плячмі. — Але вам у цэнтрах, там трэба папаціснуць!

Згоды, Аўген, націскаем як мага.

Нябожчык асабліва цікавіўся захаваньнем беларускіх вайсковых традыцыяў, шмат памагаў і нашаму часапісу. У асобе Трусава беларускі народ пацярпей вялікую страту. Ён быў сціплым, някрыклівым, ахвярным беларускім патрыётам. На маю думку, мог бы стаць прататыпам выдатнага героя апавядання ці аповесі.

Таронцкая Беларусы ўшанавалі памяць Трусава паніхідай у царкве съв. Кірылы Тураўскага 4-га лютага. Пра Нябожчыку цікава гаварыў Арх. Мікалай.

Да сустрэчы ў лепшым съвеце,
Дарагі Сябра,

К. Акула

З В А Ж А Й

МАРШ БЕЛАРУСКИХ ВАЙСКОЎЦАЎ

Слова Ю. Сяргевіча

Музыка Ю. Рымка

I. Мы ар - лы сва^{іх} род^{ных} прас-то-раў, на-ша
во-ля пад неб-ны бла-кіт, нас наў-чы-ла ад-
веч-на-е го - ра і ўла - жы - ла ў ду-
шу ды-на - міт.

Мы арлы сваіх родных прасторай,
Наша воля пад небны блакіт,
Нас наўчыла адвечнае гора
І ўлажыла ў душу дынаміт.

Хто за намі той брат, па радзіме,
Хто супроць нас, той вораг ліхі,
Мы ідзём праслаўляць тваё імя,
Беларускі народ дарагі.

Мы ідзём на змаганье за волю,
На змаганье усіх перашкод,
Мы ідзём вырашаць тваю долю,
Дарагі Беларускі народ.

Не ўстрыймае нас бура-навала,
Мы живёём і гарым барацьбой,
Бо даволі ужо панавала
Злая крыўда над нашай зямлёй.

Ня стрымаць, не скаваць ланцугамі
Наш магутны арліны узълёт ...
Мы ідзём, каб усьцешыўся намі
Дарагі Беларускі народ!

Узята із "Зборніка Песнілій Беларускага Жгунера"
Выд. Зіуртаваньня Беларуска-Амэрыканскіх
Ветэранаў у ЗША, 1975 г.

З В А Ж А Й

АСАБІСТАЕ

Сяброў, карэспандэнтаў, у тым ліку й чытачоў "Зважай" перапрашаю за тое, што ня змог ім лістоўна адказаць зь недахопу часу й іншых, незалежных ад мяне прычынаў.

К. Акула

Ф Э С Т Ы В А Л Ъ – 1 9 7 9

Сёлетні Беларускі Фэстываль у Цэнтры Мастацтваў штату Нью Джэрзі (Garden State Arts Center) адбудзеца 19-га травеня, у суботу.

Пачатак Фэстывалю заплянаваны на 10-ю гадзіну ўраныні, калі адбудзеца ўрачыстасць паднімцца беларускага сцягу, пасьля чаго пачнуцца спартовыя гульні, паказы самадзейнасці беларускіх школаў ды моладзі. На працягу дня будзе функцыянуваць колькі выставак, а беларускі ўмельцы будуць дэманстраваць свае вырабы: ткацтва, пляценъне, разьбу ў дрэве й інш. Прадбачваюцца стаянкі зь беларускімі стравамі, сувэнірамі, друкамі й інш.

Канцэртная частка – із зусім новай праграмай – пачненча а 3-й гадзіне папаўдні.

B. Кіпель
за Фэстывальны Камітэт

*Арабы, прадуцэнты нафты, знайшли добрую дойную карову
Гамбл, у "Нашвіл Баннэр"*

Ч Ы Т А Ч Ы П I Ш U Ц Ъ

Да гэтага часу наш часапіс не рабіў намаганняў зъмянчаць водгукай чытачоў з простай прычыны: на васъмёх бачынах цеснавата. Гэта ня значыць, што на будзем зъмянчаць лістоў у будучыні. Наадварот, лічым іх патрэбнымі ѹкарыснімі. Слынча зъмянчаем кароткія вытрымкі:

Паважаны Рэдактар, Дзякую за "Зважай". Ён ёсьць вельмі цікавы. Было-б пажадана, каб яго пашырыць, асабліва ў успамінах былых жаўнероў з апошніяй вайны. Было многа падзеяў вельмі цікавых, але многія Беларусы на эміграцыі пра гэта ня ведаюць. M.M.

...быў на бацькаўшчыне. Там ўсё забіта гваздызём. Маскаль пануе, а нашы – парабкамі. H.C.

ДЗЕ ЗАГІНУЛІ БЕЛАРУСКІЯ ЮНАЧКІ

У красавіку, 1945 году, заходнія хаўруснікі з аднаго, а савецкія сілы з другога, дабівалі рэшткі гітлераўскай арміі. Трымаўся, вядома-ж, яшчэ Берлін і не здавалася абкружаная цвярдыня Кёнігсбергу.

У горадзе, між іншых уцекачоў з усходу, знаходзілася і трыста юначак з Саюзу Беларуское Моладзі. 7-га красавіка 295 зь іх заладаваліся на мараплаў для эвакуацыі на захад. Калі яны ўжо адплылі, на моры недалёка ад берагу наляцелі бальшавіцкія штурмавікі-самалёты. Пасьля атакі, мараплаў патануў з усімі ўцекачамі, у тым ліку і ўсе беларускія юначкі. Пяць юначак, што спазыніліся на мараплаў, асталіся жывымі. Пра гэта расказала мне адна з кіраўнічак СБМ, якая выжыла ѹзнаходзіцца на Захадзе.

K. A.

ФОНД "ЗВАЖАЙ"

Ад 13-га сьнежня летась да 16-га сакавіка сёлета на "Зважай" атрымана:

М. Гарошка – 11,50 дал., С. Гох – 12,08, Г. Попка – 11,72, К. Мярляк – 11,72, К. Мярляк (з продажы) – 17,58, др. Г. – 40,82, А. Трусаў – 25,90, Я. Каваленка (з продажы) – 14,10, М. М-ч – 17,28, Н. С-о – 23,48, В. Сенкевіч – 14,00, К. Акула (з продажы) – 12,00

Разам – 212,18 дал. Вялікае дзякую!

ЦI АДНАВIЎ
ТЫ ПАДПISKУ
НА "ЗВАЖАЙ"?

ЦI ЗЛАЖYЎ
АХВЯРУ ?